

ВСТАВЛЕНІ КОНСТРУКЦІЇ ЯК ЕЛЕМЕНТ АВТОРСЬКОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ У ТЕКСТАХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ ПРЕСИ)

У статті аналізується специфіка функціонування вставлених конструкцій як репрезентантів авторського "я" у мові сучасного газетного тексту.

This article is devoted to the analysis of inserted constructions as one of the main forms of the author's personality in the modern publicity.

Мова газети як різновид стилю масової інформації становить своєрідну єдність, що характеризується специфічними мовними особливостями, функціонування яких зумовлене такими параметрами: загальними завданнями газети, продукованої у межах певної суспільно-економічної формації; екстра- та інтралінгвальними особливостями, притаманними конкретному газетному жанру залежно від змісту, обсягу матеріалу, позиції автора та ролі його мовного образу в структурі журналістського тексту¹. **Актуальність** нашого дослідження визначається потребою з'ясування причин та особливостей новаторського використання вставлених конструкцій у текстах української та французької газети.

Мові сучасних українських та французьких газет притаманна виразність, демократичність стилю, розкутість висловів. Вплив газети на підсвідомість читача забезпечується не лише висвітленням актуальних питань, глибоким проникненням у різні сфери життя, аргументованістю фактів, а й актуалізацією різних мовно-стилістичних засобів, влучним поєднанням думки і слова, лаконічністю, доступністю викладу матеріалу.

Метою нашого дослідження є аналіз особливостей авторської нарації у газетних текстах сучасної української та французької преси.

Об'єктом дослідження є мова українських та французьких газетних текстів.

Предметом вивчення є функціональні та стилістичні можливості, форми вираження вставлених конструкцій сучасного українського та французького газетного тексту.

Матеріалом для нашого аналізу є періодичні видання: "Дзеркало тижня" та "Courrier international".

Проблемним аспектам авторської нарації у текстах української та французької газети присвятили свої роботи Андрієвська А.А., Долини К.А., Розенталь Д.Е., Коваль А.П., Солганик Г.Я., Герман І.Б., Грицина В.І., Сербенська О.А., Шемякіна Н.В. та ін. Вчені розглядають емоційно-експресивні засоби мови газетного тексту як форми вираження авторського "я" у прагматичному та функціональному аспектах.

Сучасний етап розвитку мови газети в Україні та Франції характеризується активним розвитком, зверненням до тематики світового масштабу, виявом активної авторської позиції. Проте, зважаючи на неспіввіднесеність етапів історичного розвитку української та французької преси, різні потреби суспільств, економіки та соціальні умови, специфіка авторського "я" представлена в газетних текстах різними функціональними моделями. Образ автора в публіцистичному тексті – це авторське "я" журналіста, характер його ставлення до дійсності, що виявляється безпосередньо через прийоми опису, аналізу та оцінки, через композицію, обраний жанр та мовно-стилістичні засоби.

Апелюючи до газетних жанрів, основним комунікативним завданням яких є вразити читача та імпліцитно на нього вплинути, журналіст неодмінно залучає емоційний зміст мови (мовлення). Враховуючи, що емоція безпосередньо пов'язана із самим мовленнєвим актом та є його зовнішньою оболонкою², можемо стверджувати, що міра авторської присутності, а також форма вираження образу автора у публіцистичних текстах – визначальні мовностилістичні чинники.

Авторська присутність у тексті стилю масової інформації реалізується через застосування засобів на усіх мовних рівнях, разом з тим синтаксис речення в системі засобів масової інформації заслуговує на особливу увагу, адже, на нашу думку, це та сфера мовної структури, що безпосередньо відображає процес творення і формування думки автора. У зв'язку із цим нашу увагу привернули

особливі одиниці творення емоційно-експресивного тла газетного тексту – вставлені конструкції, завдяки яким автор, як активний учасник процесу комунікації, здатен легко керувати мовленнєвим актом, враховуючи фактор адресата (екстралінгвальний фактор). У цьому зв'язку вставлені конструкції як вияв авторської модальності конкретизують основну інформацію, проте при цьому не розпорошують читачку увагу і роблять матеріал монолітним. Експресія вставлених конструкцій дає змогу розмежувати два планиповіді, дати чітку, лаконічну, емоційну та важливу інформаційно-коментар.

Вставлені конструкції, що охоплюють вставлені слова, вставлені сполучення слів, словосполучення, вставлені речення чи ряд речень, створюють коментар, супровід основного повідомлення. Вони не входять до граматичного складу речення, до базової його структури. Це особливі синтаксичні одиниці мовлення, що належать до явищ комунікативно-синтаксичного рівня мови і разом із звертанням, вставними словами та реченнями, словами автора утворюють так звану інфраструктуру речення³.

На думку К.Ф. Шульжука, вставлені компоненти викуточнювальну, пояснювальну та доповнювальну⁴. За спостереженнями І.К. Білодіда, вставлені компоненти, зокрема речення, виконують такі функції: 1) уточнення, роз'яснення чи доповнення предметного змісту основного речення; 2) побіжних зауважень чи асоціативних згадок, які не безпосередньо пов'язані з предметним змістом основного речення⁵. Спираючись на подані класифікації вставлених компонентів та проаналізований матеріал, пропонуємо такі найбільш активні функціональні моделі вставлених конструкцій сучасної української та французької преси:

- ***пояснювально-уточнююча;***
- ***інформаційно-поглиблююча;***
- ***емоційно-експресивна, або модально-оцінна;***
- ***довідкова.***

Найпоширенішою для українського та французького газетного мовлення є ***пояснювально-уточнююча*** модель. Реалізуючи її, вставлені конструкції мають такі форми:

1) *пояснення слів, понять, явищ зі значенням "тобто":*

Застосування фолієвої кислоти (*вітаміну групи В*) дозволяє знизити ризик народження дітей із надзвичайно важкими патологіями у 8-9 разів! [Д 14, с. 22].

Le site de "Ground Zero" dégageait en réalité les substances toxiques: benzène, amiante, PCB et dioxines (*le composant actif de l'agent orange*) [С 883, с. 15].

2) *уточнення фактів, інформації (місця, особи, часу тощо) зі значенням "а саме...":* У вівторок (*учора*) відбулася прес-конференція [Д 9, с. 1]; Крім того, до початку Льодовикового періоду в кроманьйонця було вже розвинуте землеробство, він починав удомашнювати тварин, отже, в його домі (*або в печері?*) був достаток [Д 14, с.13].

Mais, pour Cooks, professeur de chimie analytique à l'université Purdue [*dans l'Indiana*], aux Etats-Unis, la réalité ne correspond pas pour l'instant à la série télévisée [С 884, с. 24]; Dans l'une de ses versions (*dans la fiction*), c'est une sorte de laboratoire de chimie sophistiqué qui identifie les substances inconnues sur des planètes bizarres [С 883, с. 12].

3) *уточнення, конкретизація інформації шляхом використання узагальнюючого слова та пояснювальних компонентів, що становлять вставлену конструкцію:*

Цілий список патологій від туберкульозу та до вірусного гепатиту (*на першому місці – інсульти, потім інфаркти та новоутворення, а на четвертому місці – професійні захворювання*) [Д 9, с. 1].

Sous le régime de la République islamique, la liste des interdits est trop longue (*sexe, drogue, corruption et liens directs avec les Etats étrangers*) [С 885, с. 17].

4) *уточнення, яке супроводжує малюнок або фотографію і містить інформацію про осіб, місце, події:*

- під фотографією на святковій вечірці:

Тут зібралися усі вершки зіркових країн, зіркових батьків, зіркових дітей: Елеонора Коте (*справа*), Майкл Дон (*другий зліва*), Елізабет Трей (*посередині*) [Д 8, с. 15];

- під фотографією митця:

Його справжнє прізвище – Станіслав Щербатих, народився на Алтаї (*в Росії*), був етнічним росіянином [Д 6, с.20].

- під фотографією із зображенням мексиканської родини:

Une réunion dirigée par Rogelia Gonzalez, l'institutrice (*à gauche*), à la Maison de la femme [C 883, с. 19].

- під фотографією із зазначенням місцевості, регіону:

A gauche, Shinzo Abe, à droite Yasuo Fukuda. Dessin de No-rio Aomori (*Japon*). Explosion d'un pipeline de Shell dans la delta du Niger (*dans le sud du Nigeria*)[C 883, с. 28].

5) пояснення абрєвіатур або навпаки – їх згортання:

Але спроба поспілкуватися на цю тему з «антимонопольниками» викликала іронічно-знущальний тон речників АКМУ (*Антимонопольний комітет України*), мовляв, доведіть, що ви говорите правду, розкрийте свої джерела [Д 6, с.22].

Il a donc développé un spectomètre de masse rapide et de la taille d'une boîte à chaussures, ainsi qu'une technique de désorption-ionisation par électrospray (*DESI*) qui permet de réaliser l'ionisation à l'air libre ou directement sur la surface de la substance à analyser [C 885, с. 12].

6) перефразування, заміна вузьких понять, термінів або власних імен на пояснення, зрозумілі для масового читача:

Можете не сумніватися, такі режисери як Ефрос або Євремів – *театральні генії такого масштабу* – ще не скоро з'являться [Д 14, с.19].

De la meme façon, la polarisation (*ou l'alignement*) de la lumière réfléchi par la peau est légèrement modifiée par les fibres des tissus et les cellules sanguines [C 882, с. 16].

7) переклад інішомовних слів, назв: Так, завдяки співробітництву 20 музикантів з'явилася сьогоднішня програма групи із символічною назвою We are not in the fog (*"Ми не в тумані"*) [Д 14, с.19].

Au cours des vingt-deux épisodes de *Madar zefr daradié* [Virage à zero degré], le héros sauve sa bien-aimée des camps de concentration nazis [C 883, c. 17]; D'ou la *vela lagarto* (fête du lézard), la *vela ciruelo* (fête du prunier), la *vela jasmin* (fête du jasmin) [C 884, c. 7].

7) *переклад/пояснення, що реалізується завдяки поширеним простим або складним реченням:*

На щастя, я рано зрозуміла, що не менш широку душу мають люди інших національностей: тувинці (*оскільки ми певний час жили в Туві*), українці (*оскільки я навчалася в херсонському вузі*), кримські татари (*оскільки за розподілом поїхала працювати до Криму*) [Д 13, с.20].

On partage alors la salade de crevettes, les piments farcis et les *tamales* [préparation à base de farines de maïs, cuite à la vapeur dans une feuille de bananier ou dans la gaine d'un épi de maïs], et on sert la bière [C 885, c. 15].

Аналіз фактичного матеріалу встановив, що другою за актуалізацією у текстах газет функціональною моделлю вставлених конструкцій, на нашу думку, є **інформаційно-поглиблювальна**, що відображає суб'єктивне авторське бажання донести до читача додаткові факти, імена, характеристики подій з метою сформуванню активну читацьку позицію, обізнаність та самосвідомість. Реалізуючи цю модель функціонування вставлених одиниць, авторами газетних жанрів традиційно використовуються конструкції на зразок:

Прийняття Плану першочергових заходів для об'єднання енергосистем, будівництво транс'європейського газопроводу (*проект Набиссо, який з'єднає Туреччину й Австрію і пройде територією Болгарії, Румунії та Угорщини*) [Д 9, с. 1]. Les légères différences dans la polarisation – la rotation que subit la lumière – peuvent ainsi permettre de différencier les tissus situés près de la surface de la peau [C 883, c. 16]

Проте існують інші вияви цієї функції:

1) *у таких жанрах, як короткий нарис або есе, вставлені конструкції виступають засобом розширення основної інформації, об'єктивність використання яких є свідомим вибором журналіста:*

Вважає себе членом команд режисерів Алли Григорівни Бабенко і свого учня Вадима Сікорського (“*Валентин і Валентина*”, “*8 люблячих жінок*”, “*Дім Бернарди Альби*”, “*Хелемські мудреці*”, “*Запрошення до замку*”) [Д 6, с.20].

Ces livres suivants, *Contes de Galicie* (Christian Bourgois, 2004) et *Par fleuve* (Le Passeur, 2000), vont confirmer son statut d'écrivain talentueux et original [С 885, с. 17].

2) додаткова інформація, що безпосередньо стосується основного повідомлення і є важливою для суб'єктивного авторського тексту, основною метою якого є формування відповідного сприйняття читачем подій, фактів:

Розвиток ядерної енергетики (яка вже тепер забезпечує виробіток понад 30% електроенергії, яку споживають країни ЄС), а також нових джерел енергії та розробка заходів для зменшення енергоспоживання [Д 9, с.1].

Le tricoloreur médical de Morgan (auquel il a donné le nom peu poétique d',imageur à polarisation orthogonale par rotation) utilise la lumière rouge visible et a la taille d'un instrument de laboratoire [С 883, с. 19]

3) додаткова інформація, що є актуальною для автора, оскільки висвітлює його зацікавлення, позиції та інтереси, хоч і не пов'язана безпосередньо із основною інформацією; має значення “до речі”, “між тим”, “крім того”, “до того ж”:

В її найближчих планах – дебют у липні на сцені Бассі у Парижі (*і теж, до речі, це буде Віолетта*) [Д 14, с.19]; Мої батьки (*і я, зрештою*) мріють, щоби я жила і працювала у Львові [Д 14, с.19].

La Constitution du pays garantit sur le papier aux juifs iraniens – comme aux chrétiens et aux zoroastriens – les mêmes droits qu'au reste de la population [С 884, с. 4].

4) побіжна, неосновна інформація:

І якщо раптом у одному із тих спектаклів, які граємо у моєму “ефрософському залі” (наприклад, у “*Морфії*” Булгакова чи “*Останній стрічці Креппа*” Беккета), буде хоча б натяк на відповідь, і то це, будьте певні, немало [Д 14, с.19].

L'objectif de cette série est d'établir une distinction nette entre la position du gouvernement sur le judaïsme – qui est accepté par la société iranienne – et son attitude envers Israël [С 885, с.6].

5) *побіжні зауваги, що можуть містити водночас і вказівку на джерело інформації:*

У документі також зазначається, що “узгодженість енергетичної політики” (*як це вже є в торговій політиці*) вже стало “ключовим питанням геополітичної безпеки”... [Д 9, с. 1].

La série Madar zefr daradié est considérée comme un effort de l’Iran pour se débarrasser de l’image d’Etat antisémite qu’il a sur son propre territoire – *auprès des juifs et des non-juifs* – et à l’étranger [С 883, с.5].

Реалізуючи **емоційно-експресивну**, або модально-оцінну функцію шляхом використання вставлених конструкцій у газетному тексті, автор збільшує міру своєї присутності, найбільш безпосередньо висловлює свою позицію, ставлення до повідомлення. На нашу думку, ця функціональна модель дає право зараховувати вставлені конструкції до одиниць експресивного синтаксису та таких одиниць, що репрезентують суб’єктивну модальність у тексті. За нашими спостереженнями, активно використовуються такі форми:

1) *окличні, питальні речення, іноді зі звертаннями та вставними конструкціями одночасно, які репрезентують експліцитну присутність автора:*

Клуб друзів музею утворив спеціальну асоціацію, що сприяє науковому (!) опрацюванню видатних творів мистецтва [Д 7, с. 15]; Напевне, ви бачили в наших містах ці комічні вивіски: “Євроодяг”, “Євростиль” і навіть – *Боже мій!* – “Євроремонт” [Д 13, с.20].

Le pays rejoindra ainsi des pays comme l’Afghanistan (UTC + 4h 30), ou le Myanmar (UTC + 6 h 30) qui ont pris quelque liberté avec le méridiende Greenwich – *mais, au fond, que sont trente petites minutes?* [С 885, с. 21].

2) *внесення непоширених вигуків, звертань або вставних конструкцій (слів, словосполучень) в межі дужок, і підсилення повідомлення вірогідного факту модальними прислівниками, наприклад безсумнівно/sans doute, очевидно/c’est évident:*

І те, що кіноідоли живуть окрегим – містеріальним – життям (*це очевидно*) зрозуміло та правильно [Д 6, с. 19]; І це (*без усяких сумнівів*) набагато гірше, ніж ваш хазяїн [Д 9, с. 13].

La Maison-Blanche (*c'est évident*) le fait baver depuis son plus jeune âge [C 882, c. 13]; Ce qui fait sa force en politique (*et il est parfaitement concient*), c'est cet acharnement passionné avec lequel les Américains préfèrent se voiler la face [C 882, c. 19].

Довідкова функція, або ж функція відсилання читача до джерела інформації, має, на нашу думку, суто інформативний характер і рідко використовується автором для внесення суб'єктивної думки, емоцій з метою впливу на читача. Реалізація цієї функціональної моделі насамперед передбачає використання інформації (вказаного джерела) на підтвердження основного повідомлення, дає можливість читачеві бути впевненим у поданих статистичних чи фактологічних даних і передбачає використання двоскладних речень, які легко трансформуються у простіші (вставні) конструкції на зразок "за даними ...", "за словами...":

Як повідомило агенції "Інтарфакс-Україна" близьке до НКРЗ джерело, надання телекомунікаційних послуг для споживачів "Голден Телекому" не припинятиметься → За близьким до НКРЗ джерелом, ...[Д 8, с. 7].

Як пише один із найстаріших психотерапевтів Ксенія Михайлова, "Навчитися не ображатися – цілком можливо, якщо докласти зусиль" → За словами одного з найстаріших психотерапевтів, ...[Д 14, с. 22].

D'après des statistiques non rendues publiques de l'Agence pour la protection de l'environnement de Pékin, plus de la moitié des stations-service chinoises ont connu en 2006 des problèmes de fuites de leurs cuves. → D'après des statistiques de l'Agence pour la protection de l'environnement de Pékin, ...[C 882, c.14]; Selon les derniers chiffres données par le ministère du Commerce, fin 2006, la Chine comptait 114 251 points de vente de pétrole raffiné. → Selon les derniers chiffres du ministère du Commerce, ... [C 882, c. 5].

Окремими функціональними моделями можна вважати такі, що об'єднують декілька функціональних моделей одночасно (пояснення із додатковою інформацією або модально-оцінна із додатковою та ін.):

Але протягом наступних п'яти років “Фоа - Хокка” (<http://mboti.kiev.ua/foahoka/>), була відкритим проектом, який подорожував європейськими фестивалями з дивними картинами фломастером (*проект під кодовою назвою Mboti uchacha school*), який просував у народ діджейськими засобами найвишуканішу музику [Д 14, с.19].

Working America a mis sur pied l'année dernière un concours national visant à élire le plus mauvais patron des Etats-Unis [*“My bad boss contest”, dont les résultats sont disponibles en anglais sur le site www.workingamerica.org/badboss/*] [С 883, с. 6]; Dans la catégorie “l'histoire la plus scandaleuse”, c'est le patron de Steaming Mad [*à la fois “Fou fumant” et “Fou fumasse”*] qui s'est vu décerner la palme [*par l'équipe de Working America*] [С 882, с. 12].

Крім того, досить часто у текстах преси використовуються невербальні засоби передачі вставленості. Особливий прагматичний потенціал мають круглі/квадратні дужки з трьома крапками у кінці речення або перед ним. Ці знаки належать до метааспекту речення, до засобів адресації, за допомогою яких автор приховано впливає на мовну свідомість читача, змушує його думати і, враховуючи зміст прочитаного та свій досвід, шукати те, що міг би сказати автор:

А наш народ – мазохіст відомий - дуже щасливих артистів не надто любить [...] [Д 14, с. 18].

[...] Tsereteli, c'est le modèle de l'éternelle combine [С 882, с. 4].

На особливу увагу заслуговують цілі окремі речення, які внесені у дужки і становлять додаткову інформацію із суб'єктивною позицією автора тексту, наприклад:

Якщо людині її мудрість не підказує правильного вибору, то, напевно, в глибинах несвідомого в неї живуть образи, які викликають занепокоєння щодо майбутнього добробуту свого роду. (*Будь-яке хронічне занепокоєння порушує процес саморегуляції.*) [Д 14, с.22].

... . [*Les deux lauréates ont gagné un billet d'avion et un séjour d'une semaine à l'hôtel, offerts par une agence de voyage liée à l'AFL-CIO.*] [С 882, с. 6].

Таким чинном, проведений аналіз дав змогу встановити специфіку використання вставлених конструкцій у межах визначених нами функціональних моделей і їх вплив на особливості мовного

вияву позиції автора, а саме репрезентації його внутрішнього "я". Також дослідження доводить, що реалізація таких одиниць є актуальною для різних за походженням та структурою мов, що пояснюється мовностилістичними особливостями стилю масової інформації як складової будь-якої національної системи мовних стилів. Разом з тим, зважаючи на відмінні національні та мовно-культурні особливості, український та французький газетний тексти оперують неоднаковим мовно-експресивним ресурсом, а тому ступінь вияву авторської присутності реалізується різним рівнем смислового навантаження мовних конструкцій, зокрема вставлених. Так, для авторського вираження в українських текстах характерне залучення підтексту, свідомо прихованої журналістом інформації (інтралінгвальний чинник), звернення до загальновідомих фактів, орієнтація на середньостатистичного читача (екстралінгвальний чинник); для французького газетного тексту – використання ускладнених мовних конструкцій, ідіоматичних, метафоричних висловів як складових вставлених конструкцій (інтралінгвальний чинник), звернення до вузької тематики, апеляція до інтелектуального досвіду читача, до його ерудованості (екстралінгвальний чинник).

¹Герман І. Лінгвостилістичні форми вираження авторського "я" у репортажних текстах (на матеріалі запорізької преси 20-30 років)// Вісник Львів. ун-ту. – Сер. Журналістика. – 2003. – Вип. 23. – С. 130-135.– С. 130.
²Долинин К.А. Стилістика французького языка. – Л., 1978. ³**Грицина В.І.** Вставлені конструкції як елемент інфраструктури речення у публіцистичних текстах // Східнослов'янські мови в їх історичному розвитку: Збірник наукових праць, присвячених пам'яті професора Самійленка С.П.: Ч.2. – Запоріжжя: ЗДУ, 1996. – №2. – С. 128-132. – С. 129. ⁴Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: Підручник. – К., 2004. – С. 171. ⁵Сучасна українська літературна мова. Синтаксис /За заг ред. І.К. Білодіда. – К., 1972. – С. 231.

Список умовних скорочень

- Д – "Дзеркало тижня" (№ 6-14, 2009р.)
С – "Courier international" (№882-885, 2009р.)